

Pohlavnost v jazzyce

Ralf Moř

V evropských jazycích existuje odedávna nadvláda muže nad ženou. Vždyť latinské „homo“ znamená muže i člověka, ne ale doslova ženu. Stejně francouzské zájmeno pro obecný podmět „on“ vzešlo z muže – „homme“, jako i německé „man“ má původ nepochybně v muži (der Mann). Takže když se něco dělá, když se hýbe dějinami a když se to vezme kolem a kolem, tak se vlasně o to všechno přičiňuje mužská část pokolení.

Čeština je k ženám vlídnější než například latina; máme alespoň odlišné výrazy pro muže a člověka a morfologicky jsou muž a žena také dostatečně rozlišeni (na rozdíl od anglického man a od něj odvozené woman). Ovšem i v češtině se o něco takového pokoušelo, a to při překladu Bible. V hebrejštině je totiž výraz pro muže „iš“ a výraz pro ženu „iššá“ neoddělitelně spjat a má vyjadřovat sounáležitost a hluboký vztah. Český ekumenický překlad se toto pokusil vyjádřit ve druhé kapitole knihy Genesis, 23. verši takto: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“ V Kralické Bibli je místo neologismu „mužena“ použito výrazu „mužatka“, což však dnes má úplně jiný význam. (Zajímavý mně přijde pokus vystihnout tuto jazykovou nuanci v překladu Bible 21, kde se používá v daném verši místo „muž – žena“ výraz „manžel – manželka“.)

Zkrátka vztah muž/žena nevystihuje v češtině takovou sounáležitost jako v hebrejštině. Ba naopak! Nedá se zde mluvit o jazykové rovnoprávnosti obou pohlaví. Když se řekne: „Stojí tam nějaký člověk,“ asi sotva budeme mít na mysli ženu. V tom případě řekneme raději: „Stojí tam nějaká osoba,“ nebo „nějaká ženská!“ a ten druhý výraz není navíc příliš lichotivý.

Kompromisně jsou v češtině vyřešeny děti. Je to v jednotném čísle rod střední, ovšem v množném čísle nabývá podoby rodu ženského, což naznačuje, že i malé holky se považují za děti. To třeba neplatí v řečtině pro výraz „paides“ (chlapci, obecně děti), kde jsou tyto děti v množném čísle rodu mužského, jako by se děvčata mezi děti vůbec nepočítala.

Češi mohou být hrdí, že máme, stejně jako ostatní slovanské jazyky, důsledně rozliše-

nou pohlavnost v jazyce. Taková angličtina je v tvarech přídavných jmen a sloves naprosto bezpohlavní a němčina má pohlavnosti jenom malou dávku. Tento rys slovanských jazyků dává velkou možnost českým ženám demonstrovat při komunikaci svůj rod – tedy svou ženskost. Možná by se zdálo, že je to pro ně přílišným břemenem, aby si dávaly pozor na každé adjektivum, na každé sloveso v minulém čase či trpném rodě, ale opak je pravdou. Slovanské ženské plémě si již v raném věku osvojí tato pravidla a záhy je používá s naprostou samozřejmostí a někdy i průrazností. Zvláště při zpěvu některých křesťanských písních cítím téměř exhibicionismus svých sester. Například v písni, kde zní „Jsem tak vděčný, za Tvou spásu...“ nastává mezi hlasy preferujícími koncovku -ý a hlasy pro koncovku -á nelítostný souboj a často je průbojnější (k zahanbení mému a mých bratří) část „-á“.

Zato v českém pravopise hrají prim zase muži... Pravopis je sice dohodou všech lidí bez ohledu na pohlaví, ale řekl bych, že je to spíš dohoda „člověků“ – tedy mužů. Kdo jiný by asi vymyslel pravidlo, že je-li mezi podstatnými jmény několikanásobného podmětu alespoň jedno rodu mužského životného a předchází-li podmět před přísudkem, píše se ve tvarech přísudku v minulém čase vždy -i. (PČP z roku 1999, s. 16, § 16.) Tudíž i když se srazu feministek zúčastní 300 žen a třeba jen jeden zvukař, vždy se bude psát: „Samé ženy a jeden zvukař se setkali na srazu feministek.“ (A to asi takto ražené ženské nijak nepotěší.)

Náš pravopis nebere ohled ani na společenskou hierarchii, a tak by se psalo: „Anglická královna, princezna a jejich řidič přijeli dnes do Irska.“ (Ovšem prozíravý reportér by to takto určitě neformuloval.)

Jistou odplatu však můžeme nalézt u jmen vespolných. Blázen, smrad, neřád – těmi to podstatnými jmény mužského rodu se titulují jak muži, tak ženy. Jazyk prostě neviděl nutnost tvořit taková jména jako „bláznice“ či „zločinka“, protože drtivá většina zločinců, parchantů a smradů byla mužského rodu. Tady máme výsledek, že když člověk něco spíská, padne odpovědnost zcela po právu na muže (což souzní s biblickým pohledem na stvoření)...

A na závěr jsem si nechal jazykově pohlavní lahůdku, a to koncovku -a jako koncovku hanlivou či nadávkovou. Dříve podstatná jména končící na -a žádala rodovou shodu i u adjektiva, proto za nás bojoval „česká hrdina“ a pomáhal mu „příčinlivá sluha“ (zaznamenáno v Dalimilově kronice). Avšak toto jsou začátky češtiny, brzy se od tohoto míchání pohlavnosti ustoupilo. Takových jmen domácího původu typu hrdina je jen pár (přednosta, starosta) – tedy jmen s neutrálním významem. Spisovná slova cizího původu jsou hojnější, je to např. socialista, beletrista, poeta a ta také neobsahují nějaké citové zabarvení (možná poeta, zdá se mi, je trochu vznešenější než básník).

Zato slov s koncovkou -a mužského rodu s notnou dávkou afektu či expresivity je v češtině nepřeborné množství. Tyto výrazy se vyvinuly z případů, kdy se o muži užilo označení jinak obvyklé pro ženu. Co si pomyslíte o chlapovi, kterému někdo řekne: „Ty jsi ale baba!“

Porušené mužství je paralelou k porušenému lidství obecně. Z dokonalého člověka se stal „člobrda“. Ale Bůh má i pro padlého nemravu (ale i pro padlou nemravu) svou Dobrou zprávu:

Člobrda

Představte si člobrdu:

tatu, strejdu, páprdu,
pobudu či nemotoru.

Dáte se s ním do hovoru?!

Vždyť je to ten nejhorší -

otrapa, šereda, trumbera, nezbeda,

prďola, hadraba, mrřafa, srababa,

tuňta, škrdla, slinta, šmudla,

trouba, štoura... tlučhuba,

ohyzda, nestyda, dareba, nelida,

plesnivka, bambula, měkkota, famfula,

šušňa, moula, nimra, šmoula,

hatlapatla... nekňuba.

Tak to je ten člobrda,
kterým každý pohrdá.

...nebreč, Ty můj rozumbrado,

Boží srdce Tě má rádo!

nenechá, abys dál byl -

ochmelka, ješita, mátoha, necita,

dětina, poberta, obejda, popleta,

brepta, žižla, louda, pižla,

ňouma, fouňa... dotěra,
nešika, protiva, všetečka, nádiva,
šmodrcha, ohava, bačkora, nemrava,
frřňa, lajda, kokta, šmajda,
hařapařa... posera.

Lidi, ti ho nedocení,
ti jsou stejně pokřivení.

Z člobrdy však bude člověk,
když se v Bohu zrodí nově.

*V textu bylo použito citací z knihy Pavla Eisnera *Chrám i tvrz* z roku 1946. K básni *Člobrda* je zpracována brožurka vhodná k ne-tradiční evangelizaci, více na www.ralfmost.cz/clobrda.html*

Ralf Mošt je experimentální básník, pedagog, redaktor S+Ž a člen ECM Praha – Nové Město.

